

Eksistenssifilosofian peruskirja

Pekka Wahlstedt

Martin Heidegger: *Oleminen ja aika*. Vastapaino 2000.

Martin Heideggerin *Oleminen ja aika* on viime vuosisadan merkittävimpiä ja vaikutusvaltaisimpia teoksia. Se on kylvänyt idun, josta on versonut hermeneutiikka, joka tutkii "ymmärtämisen" luonetta ja mahdollisuutta vastapainona tieteelliselle "selittämiselle". *Oleminen ja aika* on samalla myös eksistenssifilosofian kulmakivi, joka pyrki avaamaan horisontin, jossa ihmisyyksilönä oleminen paljastuu alastoinnillaan ja autenttisuutensa.

Heidegger on myös tarjonnut rakennuspuuta ranskalaiselle jälkistrukturalistiselle filosofialle, joka tarkastelee kieltä ja sen moninaisia ulottuvuuksia.

Oli siis jo aikakin saada tämä klassikko suomeksi. Kirja on kuitenkin ongelmallinen käännettävä, koska Heideggerin tapa käyttää kieltä on äärimmäisen epäsovinnainen ja hankala. Heidegger käyttää termejä, jotka on itse muokannut palvelemaan teoksen vaikeasti lähestyttävää teemaa. Suomentaja toteaa, että teoksen kieltä sellaisenaan on mahdotonta kääntää toiseen kieleen. Lukija vakuuttuu tästä nopeasti, sillä teos on vaikeatajuisimpia koskaan kirjoitettuja opuksia ja sen läpi kulkeminen vaatii vahvaa itsetuntoa ja ankaraa ponnistelua. Tämä vaikeaselkoisuus liittyy kuitenkin osaksi siihen, että Heideggerin koko lähtökohta ja kysymyksenasettelu pyrkii porautumaan perinteisen filosofisen kysymyksenasettelun alle, ja näin hän joutuu tutkimaan asioita, joille ei vielä ole luotu kieltä ja käsitteitä. Toisaalta Heideggeria voi moittia siitä, että hänen kielensä ei ole vaikeasti lähestyttävää vain edellä mainitusta syystä vaan myös sen vuoksi, että hän saksalaisena filosofina on perinyt edeltäjiään, etenkin Kantilta ja Hegeliltä, tuon raskaan, kömpelön ja abstraktin, kaikkea poeettista elävyyttä ja värikkyyttä kaittavan tyylin. Etenkin eksistentiaaliselta kannalta katsottuna tämä näyttää nurinkuriselta ja ristiriitaiselta. Eksistentiaalisuuden, subjektiivisuuden korostaen, pyrkii tuomaan kirjoittavan yksilön tunteet ja intohimot, elävyyden ja konkreettisuuden paperille. Ajatelkaamme esimerkiksi Kierkegaardia ja hänen avoimen subjektiivista tyylään, jota lukee kuin romaania. Vaikka Heideggerkin asettaa abstraktin teorian perustaksi konkreettisen yksilöllisyyden ja toiminnan, hän itse on kirjoittajana siitä kaukana: teksti on niin muodollista ja väritöntä, että lukijassa herää hetkittäin epäily viittaako teksti lainkaan mihinkään todelliseen vai käyvätkö käsitteet vain omaa sisäistä dialogiaan toistensa kanssa.

*

Kuten jo teoksen nimi osoittaa, kirja jakaantuu kahteen pääosaan, joista ensimmäinen keskittyy olemisen pohdintaan ja toinen ajan tarkasteluun. Osat kuitenkin kietoutuvat tiiviisti yhteen siten, että ensimmäinen luonnostelee olemista ja sen eri muotoja ja toinen pyrkii osoittamaan, että aika on olemiskysymyksen ydin.

Heideggerin lähtökohtana on filosofian ensimmäinen ja alkuperäinen kysymys: mitä oleva on? Heidegger arvostelee tätä kysymystä siitä, että se ei sittenkään ole alkuperäisin kysymys: se ei tarkastele olemiskysymyksen pientä ja huomaamatonta sanaa "on" vaan ottaa sen annettuna itsestäänselvytenä. Näin filosofit ovat menettelleet sen vuoksi, että "on"-sana on ilmaus jonka kaikki jo hyvin tuntevat ja jota kaikki osaavat käyttää; esiintyyhän tämä sana jo kaikkein yksinkertaisimmissakin lauseissa, miksi siis tehdä siitä numeroa.

Heidegger on kuitenkin sitä mieltä, että tämä sana on juuri yksinkertaisuudessaan ja yleisyydessään kaikkein hämärin ilmaus ja näennäisestä pienuudestaan ja mitättömyydestään huolimatta sillä on mitä suurin merkitys kaikkien filosofian mahtipontisten teorialakennusten peruskivenä. On siis aika kaivaa se esiin kätkestään ja esittää vielä alkuperäisempi kysymys: mitä tarkoittaa olemiskysymyksessä piilevä sana "on"?

Heideggerin mukaan kysyessämme, mitä oleva on, emme kuulustele olevaa yleiseltä ja neutraalilta kannalta, vaan meillä on jo julkausumaton käsitys siitä, mitä oleminen tarkoittaa. Asiat eivät vain yksinkertaisesti ole, vaan ne on aina jo esiympärretty jollakin tietyllä tavalla. Kun kysyn ja etsin, kysyn ja etsin aina jotakin. Näin kysymys jo eräässä mielessä sisältää kysytyn, ja myös oleminen tarkoittaa olemista jollakin määrättyllä tavalla.

Koska olemiskysymys ei putoa itsestään taivaasta etemme, vaan on jo

etukäteen rajattu ja määritetty, voidaan samalla etsiä kysymyksen asettajaa: oliota jolla on kyky kysyä, rajata, määritellä ja ymmärtää olevaa. Olemassaolevien olioiden moninaisuudesta löytyy vain yksi olio joka kykenee tähän, ja siksi Heidegger lähtee etsimään olemiskysymyksen avainta tästä oliosta. Tämä olio on ihminen.

Ihminen olemukseen kuuluu Heideggerin mielestä eritoten se, että ihminen pystyy kysymään ja ymmärtämään omaa olemistaan. Viimekädessä kaikki tieteet ilmentävät tätä myös, vaikka olemiskysymyksen laiminlyöminen onkin saanut ne unohtamaan tämän perustehtävänsä. Ne kyllä tutkivat ihmistä ympäröivää todellisuutta mutta samalla ne palvelevat ihmisen itsensä ymmärtämistä. Tämä johtuu siitä, että ihminen ei ole irrallinen muusta maailmasta erilleen revitty pistemäinen minä, vaan ihmisen oleminen on alkuperäisesti maailmassaolemista, ja näin tutkiessaan maailmaa ihminen samalla kartoittaa omaa olemistaan. Pieni lapsikaan ei opi kieltä ja ajattelua ajattelemalla vaan toimimalla tietyissä tilanteissa tietyllä tavalla. Lapsi oppii sen, että sillä on kädet, tarttumalla ja tekemällä niillä jotakin jne. Käsitys minästä ja omasta identiteetistä jonakin maailmasta erillisenä syntyy vasta paljon myöhemmin tämän alkuperäisen maailmassaolemisen unohtamisen jälkeen. Ihminen on, mitä hän tekee ja miten hän toimii, on teesi, jolle Heidegger rakentaa ihmiskäsityksensä.

Tämän vuoksi Heidegger ei lähde hakemaan olemiskysymyksen mieltä filosofian ja tieteen korkeista sfääreistä vaan suuntaa katseensa ihmisen jokapäiväiseen maailmaan, jossa ihmiset kohtaavat itsensä ja toisensa tekemällä ja toimimalla. Tähän maailmaan astuessaan Heidegger huomaa, että myöskään tieto esineistä ei lähde siitä, että niitä pohditsellaan teoreettisesti välimatkan päästä "esillä olevina" objekteina, vaan niiden merkitys syntyy niiden "käsillä olemisesta", siitä miten ja mihin niitä käytetään. Esimerkiksi kynä, jolla kirjoitan hahmottuu minulle kynänä sen kautta että kirjoitan sillä. Esimerkiksi luku- ja kirjoitustaidottomalle alkuasukkaalle tämä esine saattaisi näyttäytyä nuolena. Näin esine saa merkityksensä sen käyttöyhteyden mukaan mihin se sijoitetaan.

Heidegger myös painottaa sitä, että tämä käytännön sfääri sisältää aivan omanlaisensa tiedostamisen tavan, jota ei voi johtaa ja palauttaa vasta myöhemmin kehkeytyneeseen teoreettiseen tietoon. Esiteoreettinen tieto muodostaa perustan jolta kaikki teoreettinen tieto ponnistaa kohti omia korkeuksiaan.

*

Tarkkanäköisenä eksistentiaalistina Heidegger huomaa tässä jokapäiväisessä olemisessa piilevän vaaran, joka uhkaa ihmisyyksilön autenttista olemassaoloa. Kun ihminen ymmärtää ja tulkitsee itseään tekemistensä ja toimimistensa välityksellä, hän on myös vaarassa menettää yksilöllisyytensä tähän toimintaan ja siihen liittyviin asioihin. Koska tämä toimiva minä on aina uppoutunut siihen mitä se tekee ja koska kaikki tekeminen muodostaa ylikysilöllisen sosiaalisen toimintakokonaisuuden, ihminen ei enää erota itseään ja yksilöllisyyttään muista samassa toimintakokonaisuudesta liikkuvista yksilöistä. Heidegger kysyykin: kuka on se, joka jokapäiväisyydessään on ihminen? Ja vastaus kuuluu: ei kukaan ja kuka tahansa. "Jokainen on joku toinen ja kukaan ei hän itse."

Se, että ihminen on maailmassaoleva olento, ei ole Heideggerin mukaan varsinainen syy siihen, miksi hän lankeaa ympäröivään maailmaan ja hylkää yksilöllisyytensä. Ihminen voi olla maailmassa myös autenttisenä oman yksilöllisyytensä säilyttävänä olentona. Ihminen luopuu itsestään ja pakenee maailmaan sen vuoksi, että hän pelkää kuolemaa ja siihen liittyvää ahdistusta.

Kuolema kietoutuu Heideggerilla tiiviisti yhteen ihmisen aidoimman ja ominnan yksilöllisyyden kanssa. Perusajatus on yksinkertainen: ihminen kykenee kaikissa muissa asioissa samastumaan toisiin ja toisten kanssa tekeminsä asioihin ja näin olemaan "kuka tahansa", mutta kuolema on asia, jota hän ei pysty siirtämään muiden kontolle. Kuoleman edessä jokainen seisoo yksin ja alasti. Tämä herättää yksilössä ahdistuksen. Ahdistus ei tarkoita Heideggerilla mitään ulkopuolelta tulevaa uhkaa, vaan ahdistus on jotain määrittelemätöntä, tyhjyyden kokemus, jossa paljastuu maailman ja sen monien ilmiöiden pohjimmainen tarkoituksellisuus ja merkityksettömyys. Tämä on mielestäni tärkeä huomio.

Media on tehnyt kuoleman näkyväksi ja julkiseksi. Kuoleman julkiseksi tekemisellä kätetään kuoleman läsnäolo kuitenkin entistäkin tehokkaammin. Lehtien ja television näyttämät kuolleet ovat aina, näiden kanavien luonteen mukaisesti, jossain kaukana; kuolema sattuu aina vain muille jossain muualla, se ei ole koskaan läsnä täällä ja nyt. Siksi vain muut ihmiset kuolevat kun itse ollaan turvassa oman kodikkaan nojatuolin suojissa

Todellinen kuolema liittyy Heideggerilla kiinteästi aikaan mutta ei aikaan, joka käsitetään matemaattisena nyt-hetkien peräkkäisyytenä.

Äärettömyydestä nykyhetken läpi äärettömyyteen jatkuvana se heijastaa kenen tahansa kuolemattomuutta ja näin auttaa tehokkaasti kätkenään kuoleman väistämättömyyden. Alkuperäinen aika sen sijaan on äärellistä aikaa, joka alkaa syntymästä ja päättyy kuolemaan. Se ei asusta yksilön ulkopuolella kellotaulussa vaan sukeutuu yksilön toiminnallisesta olemistavasta; siitä, että ihminen on sitä miksi hän tulee. Ihminen on erilaisten mahdollisuuksien runsaudensarvi ja aika muotoutuu ihmisen toteuttaessa näitä mahdollisuuksiaan. Kuolema on Heideggerin mukaan ihmisen aidoin ja syvin mahdollisuus, jonka toteutumisen ja kohtaamisen kautta hän tavoittaa ominnan olemisensa mielen. Ajan painopiste on näin aina tulevaisuudessa ja ihminen joka luopuu kenen tahansa ajan illuusiosta ja suuntaa käyntinsä ja katseensa tulevaisuuteen väistämättä tulee samalla tietoiseksi kuolemasta olemisensa ytimenä.

Vaikkei *Oleminen ja aika* olekaan ainoastaan eksistentiaalinen teos, toivon että tämä Heidegger-käännös olisi alku uudelle eksistentiaalisrenessanssille.

Kirjoittaja on filosofian ja naistutkimuksen opiskelija Helsingin yliopistossa.

